

Velká válka a zahradní architekt Josef Vaněk

Šárka Steinová, Stanislava Ottomanská

ThDr. Mgr. Šárka Steinová, Th.D.

vystudovala kombinované magisterské obory teologie-religionistika, učitelství pro střední školy a archivnictví – pomocné vědy historické na Karlově univerzitě v Praze. Postgraduální studium absolvovala v oboru teologie-církevní dějiny. V současnosti působí jako archivářka 6. oddělení fondů nestátní provenience a archivních sbírek Národního archivu. Profesně se dlouhodobě věnuje zejména dějinám zahradní architektury, botaniky a zemědělství.

Bc. Ing. Stanislava Ottomanská, Ph.D.

vystudovala Zahradní a krajinnou architekturu na Zahradnické fakultě Mendelovy zemědělské a lesnické univerzity v Brně. V rámci doktorského studia na Mendelově univerzitě se zaměřila na použití dřevin ve vybraných historických etapách zahradního umění a regionech České republiky. V současnosti působí jako pedagog a také spolupracuje jako specialista na historii zahradního umění a použití rostlin.

Z českého zahradnictva vzešel na konci 19. století značný počet osobností, které se mimořádně zasloužily o pozoruhodný rozvoj tohoto oboru. Jen málokterá z významných postav se však vyznačovala takovou zájmovou a tvůrčí mnohostranností, jakou prokázal zahradní architekt Josef Vaněk (1886–1968). Nicméně i jeho se dotklo nasazení v první světové válce. Snaha po zachycení všech událostí, s nimiž se ve svých osobních anabázích střetl, ho vedla k tomu, že si začal vést deníček.

Do deníku si zapisoval například přesuny po frontách, smutné okamžiky, pokusy vyhnout se bojovému nasazení, zajímavosti prostředí, ve kterém se nacházel, jako zvyky místního obyvatelstva, místní stravu apod. Vzhledem k odbornosti Josefa Vaňka lze v jeho vzpomínkách na válku vysledovat především jeho lásku k botanice, pomologii a zahradní architektuře, která se mu stala jakousi berličkou k tomu, aby dokázal přežít strasti války. Vaňkovy vzpomínky na velkou válku jsou bezesporu velmi zajímavým a cenným materiálem, v němž na jedné straně popisuje strasti války očima zahradního architekta, na druhou stranu si i v této těžké době nachází ve volném čase na frontě příležitost ke studiu své milované botaniky. Vaněk vycházel ze svých poznámek zapisovaných do deníku, který se díky malým rozměrům vešel do kapsy vojenské blůzy a v němž si vedl zápisy bezpro-

středně poté, co se odehrály. Mezi jednotlivými stránkami se pak nalézají vyliisované květiny, které Vaněk nacházel během přesunů.

Ve vzpomínkách Josef Vaněk popisuje svoji účast v první světové válce, a to od vyhlášení mobilizace přes cestu na frontu až po první boj dne 9. října 1914, jehož se účastnil a který byl zároveň jeho bojem posledním. Prožití útrapy při přesunech, neustálý hlad, nocování pod širým nebem za každého počasí a nebezpečí smrti v něm vyvolaly snahu dostat se za každou cenu z první linie. Proto se nechal svým spolubojovníkem 9. října roku 1914 postřelit.

„Mířil strašně dlouho; konečně rána vyšla a kulička prorazila sval pod maličkovými kostmi na dlani. Kost žádná poraněna nebyla. Zavázal jsem si to, on mi to utáhl, a abych zase já jemu posloužil. Krvácelo to dosti

Ranění a nemocní vojáci ve vojenské nemocnici v Hradci Králové v roce 1915. Uprostřed Dr. Souček, napravo uprostřed (+) stojí Josef Vaněk

a také bolelo, ale měl jsem takovou radost, že bych byl chlapíkovi dal nevím co.“

Další možností bylo nechat se zajmout. Vzhledem k velkým ztrátám pluku si tak Josef Vaněk patrně zachránil život. Následoval pobyt v nemocnicích, který Vaněk ze stejného důvodu neustále prodlužoval. Na frontu sice Josef Vaněk odjel, ale III. prapor se v době jeho příchodu nacházel na poměrně klidném úseku v Karnských Alpách. Zde sloužil jako telefonista. „...když tu mne zastaví náš nový velitel nadporučík Plachčinský; táže se na jméno, a jsem-li redaktor? Hrklo ve mně, poněvadž redaktoři jsou stále pod kontrolou a v legitimaci P. V. Po kladné odpovědi se táže, umím-li perfektně německy? Ano! Půjdete k telefonu, kamž mne ihned zavedl. Nosil jsem stále plnovous, snad jediný v armádě. Telefonní budka jest malá místnost ve skále vydlabaná, s malým okénkem, dveřmi, kamna a dvakrát po dvou palandách nad sebou. Uprostřed stolec s telefonním aparátem. Ve zdi okénko k vedlejšímu pokojíčku nadporučíka.“

Před válkou se snažil alespoň v době osobního volna a klidu na frontě unikat ke své milované botanice, což je patrné na mnoha místech jeho deníku, např. „Jednou – bylo lákavé počasí, vzal jsem aparát a botanisoval. Ani jsem nevěděl, že jsem se octl na svahu proti italským zákopům. Bylo tam ohromné množství rozkvetlých hořců, alpské primulky, Androcasa aj. a nevědomky jsem postuloval stále dál kupředu. Rozhlížím se také po okolí a vidím v poměrné blízkosti naproti horský hřeben s italskými zákopy. Bylo zřetelně vidět, jak mají ve skále otvory na pozorování a na střelení. Velmi se mně to líbilo. Nařídil jsem aparát a zaostřuji a tu kulka hvízdlá kol hlavy. Je zle. Zpozorovali mne. Pokud jsem prohlížel květiny, nechali mne na pokoji, ale když jsem jim chtěl fotografo-

vat zákopy – to prý se nesmí, a začali do mě pražit. Vzal jsem svoje fídlátka a rychle zmizel. Kulky stále cvakaly do okolních skal.“

Josef Vaněk se účastnil také říjnové ofenzívy v rámci 12. sočské bitvy, známé také jako bitva u Caporetta. V rámci příprav na ofenzívu byla od 20. září 1917 nařízena neprodyšná poštovní uzávěra. Povolena byla jenom služební korespondence a vojákům jen zasílání zelených kartiček s předtištěným textem ve všech oficiálních jazycích monarchie: „Jsem zdrav a je mi dobře.“

Vojáci si také nechávali posílat z domova telegramy, že některý člen rodiny je nemocný. Následně při vyšetřování se často zjistilo, že to není pravda, a proto bylo nařízeno, „že kdo si nechá poslat telegram, bude zavřen a při zjištění nepravdy, že bude zastřelen, poněvadž se to považuje za deserci. To opakovali po několik dní. Psal jsem domů Lidušce, jak zde je, aby žádný telegram neposílala. Ale Liduška toho nedbala. Pozvala do Chrudimi moji maminku, aby dělala maroda. Lehla si do postele, Liduška pozvala vojenského lékaře – ten konstatoval onemocnění a potvrdil telegram, že máti jest těžce nemocná.“

1 Kazetový telefon; sluchátka jsou připevněna na uších, mikrofon se drží v ruce. Moje telefonní kancelář, okénko jest k setníkovi

2 Povolená služební korespondence ve všech oficiálních jazycích monarchie

3 Liduška s malou Ludkou. Vánoce. Tuto fotografii jsem dostal před odchodem do zákopů v Alpách

4-5 Dobové kolorované fotografie
Vaňkova alpina v Chrudimi

6-7 Vysokohorská květena
v Karských Alpách, červencový
aspekt (2018)

Telegram poslán na velitelství setniny. Já jsem nic nevědě, až při denním rozkaze večer mně bylo hlášeno úředně, že došly dva úřední telegramy o těžké nemoci moji matky a že se mně uděluje dovolená čtrnáct dní. Hrklo ve mně, okamžitě jsem si zabalil svůj válečný inventář a ihned jsem spěchal na nádraží. Po příjezdu domů jsem se ihned vpravil do domácích záležitostí, hlavně podnikových; psal jsem, kreslil atd. Časopis Zahrada jsem vydával nepřetržitě – třebaže jen dvojčísla, ale udrželi jsme to – díky Lidušce, která sháněla horlivě inserenty, aby tito zaplatili tisk.“

Samozřejmě se po čtrnácti dnech Vaňkovi nechtělo zpět na frontu, a proto si nechal poradit od svého bratra Karla. „Karel mně poradil benzinové injekce. Injekční stříkačku – či injektor i benzin mně obstaral, třebaže byl velmi nečistý, a poradil mně, jak a co. Na lýtko u pravé nohy a na jiné místo levé nohy jsem si dal injekci. Bylo to velmi nepříjemné a dlouho jsem se nemohl odhodlat k tomu, abych dutou jehlu zabodl do svalů a vstříkl tam nečistý benzin. Ale: Buďte do fronty, nebo doma. Píchl a vstříkl jsem tedy dvakrát a hotovo. V noci jsem měl horečku 40 °C, vytvořil se veliký bolák – pro můj účel pa-

rádní – právě jsem měl odjet zpět do fronty – ale – nešlo to již! Horečky, boláky. Liduška došla pro vojenského lékaře. Mezi tím jsem si lehl v jídelně na gauč. Lékař přišel – „Co je?“ „Mám horečky.“ „Od čeho?“ „Asi od boláku.“ „Ukažte!“ Odkryl jsem deku, ukázal – lékař kroutil hlavou a ptá se: „Máte to dlouho?“ „Ano, stále se to opakuje.“ „Do nemocnice, ihned!“ Napsal lístek a já šel. Tehdy byla vojenská nemocnice v gymnáziu a tam byl hlavním lékařem náš domácí lékař Dr. Podroužek – velký zahrádkář.“

Na frontu se už nedostal, protože do konce války pobýval v nemocnici až do vyhlášení první Československé republiky. Tento důležitý fakt nelze opomenout nejen při hodnocení projekční činnosti Josefa Vaňka po roce 1918, ale také jeho dalších podnikatelských a odborných aktivit, například v oblasti školkařství, publikační a nakladatelské činnosti. Oproti svým vrstevníkům a především konkurentům v daném oboru měl již během konce první světové války čas na regeneraci, osobní, pracovní i rodinný život (ještě do konce války, 3. března 1918, se mu narodil syn Vlastimil, který se stal významnou osobností československého perenařství

a šlechtění 20. století na našem území). To mu do značné míry umožnilo, aby se mohl vrátit a začít znovu budovat svůj školkařský závod a provozovat projekčně-technickou kancelář v Chrudimi. Jeho úspěchy a četnost zakázek po roce 1918 rostly víceméně exponenciální řadou i z důvodu jeho zdravotního stavu, respektive fyzické a psychické odolnosti, dále odborné připravenosti a velmi dobrého vyhodnocení společensko-hospodářské situace nově vznikajícího Československa.

Josef Vaněk ve své tvorbě od roku 1919 začal postupně uplatňovat zajímavý prvek, který se v plánech z předchozích let neobjevoval. Jedná se o tzv. alpinum – skalky. Ve dvacátých letech jsou tato alpina zachycena na několika desítkách plánů jako dílčí a malé plochy v zahradách, ale na začátku třicátých let již můžeme sledovat, jak Josef Vaněk s velkou zálibou ve většině návrhů pro objekty soukromých zahrad a veřejné zeleně začíná dosti precizně vytvářet sbírkové kolekce alpinů či alespoň daný prostor zahrady stylizuje jako skalku či torzo skalního útvaru či květnatou zidku, kamenná schodiště a kamenné cesty s alpinkami apod. Pochopitelně lze očekávat, že silným inspiračním zdrojem bylo působení Josefa Vaňka v Alpách za první světové války a jeho příležitostně tzv. botanizování. Při něm si osvojił zčásti nejen sortiment těchto rostlin, ale i jejich vlastností, stanovištní podmínky, životní cykly těchto rostlin či zaznamenal řadu specifických postřehů, které mohl následně rozvinout a uplatnit i v praxi. Jeho zájem o dané téma vyvrcholil po několika desetiletích studia, praxe a řadě cest doma i v zahraničí (Alpy, Vysoké Tatry, Nízké Tatry a jiná pohoří významná pohoří v Československu) v roce 1941 vydáním jedinečného díla s bohatým obrazovým materiálem, Alpinum v zahradě. Josef Vaněk si alpinky oblíbil natolik, že v zahradě vlastní vily v Chrudimi vybudoval již ve dvacátých letech rozsáhlé alpinum, které, pokud mu to síly dovolily, obstarával víceméně sám až do své smrti.

Pokud se rozhodneme studovat inspirační zdroje, trendy zahradního umění či vztah člověka k rostlinám a zahradnímu umění obecně za éry tzv. 1. Československé republiky nesmíme zapomenout na krutou válečnou zkušenost našich vojáků, Čechů, Moravanů, Slezanů a Slováků, které osud zavál do rozlehlých koutů Evropy i Asie, ať v uniformách rakousko-uherské armády, či jako československé legionáře na italské, francouzské či ruské frontě. Každý den nasazovali své životy mnohdy v nelibých podmínkách nezkrotné přírody, která jim však také nabízela svoji vlídnou tvář v podobě kvetoucích barevných rostlin, šumících horských bystřin či zpěvu ptáků a každodenního cyklu východu a západu slunce. Mnozí vojáci se tak poprvé ve svých životech dostali například do vysokohorského prostředí Alp, horských řek a jezer, poznali krásy Bajkalu, Sibiře a někteří se ocitli dokonce až ve Vladivostoku na březích Japonského moře. Desítky tisíc těchto vojáků i přes nelibé podmínky vnímalo tuto krásu a řada z nich si i tyto rostliny trhála a dokonce i vyhrabávala za země s kořeny, aby si je mohli přivést domů na památku.

Proto byla na konci minulého roku vydána kritická edice celého Vaňkova deníku pod názvem „Vzpomínky zahradního architekta Josefa Vaňka na velkou válku“ editorů Šárky Steinové a Romana Štéra na základě podpory při řešení NAKI projektu DF13P01OVV003 – Zahradně-architektonická tvorba v kontextu realizace cílů národního obrození během 1. Československé republiky. ■

BIG JOHN

PŘESAZOVAČ VZROSTLÝCH STROMŮ

nekácejte, přesazujte

obvod kmene
až 97 cm

 COVENANT
zahrady a parky

+420 602 622 856
www.covenant.cz

Velkoobchodní trvalková školka

www.skolkyyuo.cz

Velký sortiment
trvalek, skalniček,
trav, kapradin
a bylinek

Kompletace zakázek

Minisadba pro střešní
zahrady

Napěstování trvalek
v požadovaných
kontejnerech

Dovoz na určené
místo

Kontaktujte nás:

Ústí nad Orlicí, Oldřichovice 107, 652 06

Tel.: +420 607 966 388, e-mail: info@skolkyyuo.cz

OVOČNÁ ŠKOLKA
ÚDRŽBA ZELENĚ

pěstování ovocných dřevin a růží
zahradnické služby, arboristika

Tel.: +420 732 569 825
Tel.: +420 603 147 117